

ÖZEL GEREKSİNİMLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN KARDEŞE SAHİP 5-6 YAŞ ÇOCUKLARININ PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARININ EBEVEYN GÖRÜŞLERİNE DAYALI OLARAK KARŞILAŞTIRILMASI

Şeyma BAHAT*-Hülya GÜLAY OGELMAN**-Didem GÜVEN***

Öz

Psikolojik dayanıklılık, stresli ve zorlu durumlardan sonra yeniden toparlanabilme, eskiye dönebilme becerisi olarak ifade edilebilir. Okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik dayanıklılıklarını etkileyen çok sayıda değişken bulunmaktadır. Bu çalışmada, ebeveyn görüşlerine dayalı olarak özel gereksinimli ve normal gelişim özelliği gösteren kardeşe sahip olmanın okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik dayanıklılıkları üzerinde etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmamanın çalışma grubu, Türkiye genelindeki özel gereksinimli kardeşi olan ve olmayan 5-6 yaş grubundan 130 çocuktan oluşmaktadır. Çalışma grubundaki çocukların tamamı normal gelişim özelliği göstermektedir. Bulgulara göre özel gereksinimli kardeşi olup olmamanın, okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik dayanıklılıkları üzerinde anlamlı düzeyde bir etkisi bulunmamaktadır. Bu sonuç, anne-babaların eğitim düzeyinin yüksek olması, ailedeki çocuk sayısının az olması ve araştırmaya katılan çocukların çoğunluğunun okul öncesi eğitimi almasıyla ilişkilendirilmiştir. Araştırma sonuçları, kardeş ve psikolojik dayanıklılık araştırmaları açısından önem taşımaktadır. Okul öncesi dönemde psikolojik dayanıklılık ve kardeş ilişkilerine yönelik araştırmaların artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli birey, Normal gelişim gösteren birey, Okul öncesi dönem, Psikolojik dayanıklılık, Kardeşler.

Based on Parents Comparing the Resiliency of 5-6 Years Old Children Who Have a Sibling with Special Needs and of Those Who Have a Typically Developing Sibling

Abstract

Resiliency can be defined as the ability to recover and return to the previous state after stressful and challenging events. There are many variables that affect the resiliency of preschool children. Accordingly, based on parents this study examined whether having a sibling with special needs or a typically developing sibling influences the resiliency of preschool children. The study group consists of 130 children throughout Turkey in the 5-6 age group with and without special needs siblings. All the children in the study group exhibit the characteristics of normal development. The findings reveal that there is no significant effect of having a special needs sibling or not on the resiliency of preschool children. This result was associated with the fact that the parents have high levels of education, the number of children in the families is small, and the majority of the participant children received preschool education. The study results are crucial in terms of the studies on siblings and resiliency. The number of studies on relationships between resiliency and siblings in the preschool period is needed to increase.

Keywords: Individuals with special needs, Typically developing people, Preschool period, Resilience, Siblings.

* RPD Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, seymabahat@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3619-8656>

** Prof. Dr., Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, ogelman@sinop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4245-0208>

*** Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, didem.guven@izu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5388-6963>

1. Giriş

Aile toplumun en küçük birimi olarak bilinmektedir. Ailenin genişlemesi bir çocuğun dâhil olmasıyla başlar. Çocuk sahibi olma, tüm aile üyelerini farklı şekilde etkileyebilecek bir durumdur (Orfus, 2005; Reimers, 2017). Çocuk sayısı, çocukların gelişim özellikleri gibi durumlar da aile dinamiklerini etkileyebilir. Örnek olarak, özel gereksinimli bir çocuk sahibi olma, ebeveynlerin sorumluluğunun farklı şekillerde artmasına neden olurken gerek kardeşler arasındaki gerekse anne-baba-çocuk arasındaki etkileşimleri farklılaştırabilmektedir (İnan vd., 2018). Bazı araştırmalarda, özel gereksinimli bir çocuğun, normal gelişim gösteren (NGG) kardeşi olumsuz yönde etkileyebildiği ifade edilmiştir (Orfus, 2005; Reimers, 2017). Tlalpachicat & Lucio (2019) tarafından yapılan çalışmada da bu konuda dikkat çeken sonuçlar bildirilmiştir. Araştırmacılar, otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı çocukların NGG kardeşlerinde; öfke, kendine zarar verme, sosyal çekingenlik veya karşı koyma davranışlarının olabildiğini; korku ve üzüntü gibi duyguları yoğun şekilde sergilenabildiğini bildirmişlerdir. Ayrıca araştırmacılar, NGG kardeşlerin çok fazla öz eleştiri yapmadıklarını, uyum sağlamada zorluklar yaşadıklarını, uzlaşma ve problem çözme gibi davranışları daha az sergileyebildiklerini de ifade etmişlerdir (Tlalpachicat & Lucio, 2019). Bu konuda yürütülen farklı araştırmalarda, özel gereksinimli bireylerin NGG kardeşlerinde benzer olumsuz davranışlara rastlanabileceği vurgulanmıştır (Giall & Gavidia-Payne, 2006; Gonzales Herrera, vd., 2021; Marquis vd., 2019; Shiebler, 2003; Platt, vd., 2014). Sergilenen bu olumsuz davranışlardan farklı olarak NGG kardeşler, bu süreçle etkili bir şekilde baş ederek, psikolojik dayanıklılıklarını da ortaya koyabilmektedirler (Reimers, 2017).

Psikolojik dayanıklılık, kişinin stresli durumlar ve zorlu koşullar karşısındaki baş etme gücünü ifade eder (Bonanno, 2005; Mancini & Bonanno, 2006). Psikolojik dayanıklılık, stresle, zorlu yaşam olaylarıyla ya da riskli durumlarla başarılı ve etkili bir şekilde baş etmeyi, kendini toparlayabilmeyi kapsayan dinamik bir süreçtir (Garmezy vd., 1984; Luthar & Cicchetti, 2000; Luthar vd., 2001; Gizir, 2007). Dolayısıyla psikolojik dayanıklılık; değişime, stresli ve zorlu durumlara karşılık yeniden toparlanabilme, normale/eskiye dönebilme olarak tanımlanabilir (Öz & Bahadır-Yılmaz, 2009; Ramirez, 2007). Psikolojik dayanıklılığı yüksek düzeyde olan bireylerin, sorunlarla, stresle ve olumsuz durumlarla baş etme gücünün daha yüksek, zihinsel sağlık sorunlarının daha az olabileceği belirtilmektedir (Ai & Hu, 2016).

Alanyazın incelendiğinde, özel gereksinimli kardeşi olan NGG çocukların psikolojik dayanıklılıklarını araştıran bazı çalışmalara ulaşılmıştır. Schwartz (2003), özel gereksinimli ve NGG kardeşe sahip NGG çocukların psikolojik dayanıklılıklarını karşılaştırmalı olarak incelemiş ve OSB'li çocukların NGG kardeşlerinde depresyon; NGG ergen kardeşlerde genel olarak durgunluk bildirmiştir. Aynı araştırmaya katılan ebeveynlerden OSB'li çocuğu olanlar, NGG çocuklarında davranış problemleri olduğunu ifade etmişlerdir (Schwartz, 2003). Bitsika vd. (2015), OSB'li kardeşi olan NGG çocukların psikolojik dayanıklılıklarını farklı değişkenler açısından incelemiş, NGG kardeşlerde kaygı ve özellikle

ergen kız kardeşlerde majör depresif bozuklukların yoğun olduğunu belirtmişlerdir. Reimers (2017) ise küçük kardeşi özel gereksinimli olan NGG çocukların, psikolojik dayanıklılıklarıyla bağlantılı olan risk ve koruyucu faktörlerin kaynaklarını fenomenoloji yöntemiyle araştırmıştır. Araştırma sonucunda, aileyle ilgili olan koruyucu faktörlerin, bir risk faktörü olarak kabul edilen yetersizliği olan kardeşe sahip olma durumuna uyum sağlamayı kolaylaştırdığı belirlenmiştir (Reimers, 2017). Türkiye’de yapılan araştırmalar incelendiğinde, yetersizliği olan bir bireyin farklı aile üyelerinin psikolojik dayanıklılığını nasıl etkilediğine ilişkin çalışmaların olduğu dikkat çekmektedir (Bildirici, 2014; Demiray, 2019; Hassamacıoğlu vd., 2020; Kara, 2019; Kocakaya, 2017). Ayrıca Türkiye’de OSB’li çocuğu olan annelerin psikolojik dayanıklılığına yönelik araştırmaların gerçekleştiği görülmektedir (Açar, 2018; Bozkurt, 2019; Ektaş, 2017). Bu çalışmaların yanı sıra çocuğu özel gereksinimli olan annelerle NGG çocuğa sahip olan annelerin psikolojik dayanıklılıklarını karşılaştıran bir çalışmaya (Eroğlu vd., 2015) da ulaşılmıştır. Ancak özel gereksinimli ve NGG kardeşe sahip olan ve normal gelişim özellikleri gösteren 5-6 yaş çocuklarının psikolojik dayanıklılıkları anne-baba görüşlerine göre karşılaştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, ebeveyn görüşlerine göre özel gereksinimli kardeşi olan ve olmayan 5-6 yaş grubundaki NGG çocukların psikolojik dayanıklılıklarını karşılaştırmaktır. Bu sayede okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik dayanıklılıkları ile ilgili çalışmalara çeşitlilik kazandırılmasına, konunun detaylı olarak incelenmesine katkı sağlanabileceği düşünülmektedir. Araştırmanın alt amaçları şu şekildedir:

1. Özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip 5-6 yaş grubundan normal gelişim gösteren çocukların psikolojik dayanıklılıkları istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılık göstermekte midir?
2. 5-6 yaş grubundan normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip olmaları ile yaş değişkenlerinin psikolojik dayanıklılıkları üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ortak etkisi var mıdır?
3. 5-6 yaş grubundan normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip olmaları ile cinsiyet değişkenlerinin psikolojik dayanıklılıkları üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ortak etkisi var mıdır?

2. Yöntem

Bu başlık altında araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve veri analizi açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, ebeveyn görüşlerine göre özel gereksinimli ve NGG kardeşe sahip 5-6 yaş grubundaki NGG çocukların psikolojik dayanıklılıklarının incelenmesi adına genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır. İlişkisel tarama modeli; iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımıdır. Bu

tarama modelinde değişkenlerin bir arada değişip değişmediğini, değişme olduysa bunun nasıl olduğunu tespit etmeye çalışır (Karasar, 2011).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Türkiye genelinde yaşayan özel gereksinimli kardeşi olan ve olmayan 5-6 yaş grubundaki 130 NGG çocuktan oluşmaktadır. Araştırmada veriler 5-6 yaş aralığında çocuğu olan ebeveynlerden toplanmıştır. Dolayısıyla 5-6 yaş çocuklarının psikolojik dayanıklılıklarına ilişkin bulgular, ebeveynlerden elde edilmiştir. Çocukların 66'sının (%50,76) özel gereksinimli kardeşi, 64'ünün (%49,23) normal gelişim özelliği gösteren kardeşi bulunmaktadır.

Tablo 1'de araştırma konusu olan NGG çocukların demografik özellikleri, Tablo 2'de araştırma verilerinin toplandığı ebeveynlerin demografik özellikleri, Tablo 3'te özel gereksinimli kardeşlere ilişkin demografik özellikler ve Tablo 4'te NGG kardeşlere ilişkin demografik özellikler sunulmuştur.

Tablo 1. NGG 5-6 yaş grubundaki çocukların demografik özellikleri

Demografik Özellikler		N	%
Toplam		130	100,0
Özel gereksinimli kardeşi olma durumu	Var	66	50,76
	Yok	64	49,23
Cinsiyet	Kız	65	50,00
	Erkek	65	50,00
Yaş	5	66	50,76
	6	64	49,23
Okul öncesi eğitime devam etme durumu	Evet	89	68,46
	Hayır	41	31,54
Ailenin kaçınıcı çocuk olduğu	Birinci	44	33,85
	İkinci	54	41,54
	Üçüncü	19	14,62
	Dördüncü	7	5,38
	Beş ve üstü	6	4,62
Kendine ait özel odası olma durumu	Var	69	53,08
	Yok	61	46,92
Çocuğun bir sorun yaşadığında sıkıntısını paylaştığı aile üyesi	Anne	117	90,00
	Baba	3	2,31
	Kardeşler	5	3,85
	Paylaş(a)maz	5	3,85

Çalışma grubundaki 5-6 yaş grubu NGG çocukların 65'i (%50) kız, 65'i (%50) erkektir. Çocukların 66'sının (%50,76) özel gereksinimli kardeşi, 64'ünün (%49,23) NGG kardeşi vardır. Tablo 1'deki NGG çocukların 66'sı (%50,76) 5 yaşında, 64' ü (%49,23) 6 yaşındadır. Okul öncesi eğitime devam eden çocuk sayısı 89 (%68,46) olup, 41 çocuk (%31,54) okul öncesi eğitim almamaktadır.

Çalışma grubundaki çocukların 44'ü (%33,85) 1. çocuk; 54'ü (%41,54) 2. çocuk; 19'u (%14,62) 3. çocuk; 7'si (%5,38) 4. çocuk; 6'sı (%4,62) 5. çocuk ve üstüdür. Bu çocukların 69'unun (%53,08) kendine ait özel odası varken, 61'nin (%46,92) kendine ait özel odası yoktur. Çalışma grubundaki çocuklar çevresindeki insanlarla bir sorun yaşadığında sıkıntısını 117'si (%90) annesiyle, 3'ü (%2,31) babasıyla, beşi (%3,85) kardeşleriyle paylaşırken, beşi (%03,85) paylaş(a)mamaktadır.

Tablo 2. Çalışma grubundaki çocukların ebeveynlerine ilişkin demografik özellikler

Demografik Özellikler		N	%
Toplam		130	100,0
Cinsiyet	Kadın	118	90,77
	Erkek	12	9,23
Yaş	18-30 arası	26	20,00
	31-40 arası	79	60,77
	41 ve üstü	25	19,23
	Okur-yazar değil	5	3,85
Eğitim durumu	İlköğretim	29	22,31
	Ortaöğretim	14	10,77
	Lise	36	27,69
	Üniversite	38	29,23
Aile Yapısı	Yüksek Lisans- Doktora	8	6,15
	Çekirdek	114	87,69
	Geniş	11	8,46
	Tek Ebeveyn	5	3,85
Çocuk sayısı	2	76	58,46
	3	33	25,38
	4	10	7,69
	5	4	3,08
Çocuğunun herhangi bir tanısının olması durumu	6 ve üstü	7	5,38
	Var	66	50,76
	Yok	64	49,23
Yaşadığı yer	Köy	1	0,77
	Kasaba	3	2,31
	İlçe	26	20,00
	İl	100	76,92
	Çalışmıyor	97	74,62
	Memur	13	10,00
Çalışma durumu	İşçi	6	4,62
	İş yeri sahibi	4	3,08
	Özel sektör çalışanı	10	7,69

Tablo 2'ye bakıldığında araştırmaya katılan ebeveynlerinin 118'i (%90,77) kadın, 12'si (%9,23) ise erkektir. Bu kişilerin 26'sı (%20) 18-30 yaş arasında, 79'u (%60,77) 31-40 yaş arasında, 25'i (%19,23) 41 yaş ve üstüdür.

Okur-yazar olmayan beş kişi (%3,85), ilköğretim mezunu 29 kişi (%22,31), ortaöğretim mezunu 14 kişi (%10,77), lise mezunu 36 kişi (%27,69), üniversite mezunu 38 kişi (%29,23) ve yüksek lisans-doktora mezunu sekiz kişi (%6,15)' dir. 114'ü (%87,69) çekirdek aile, 11'i (%8,46) geniş aile, beşi (%3,85) tek ebeveynli ailedir.

Bu kişilerin 76'sının (%58,46) iki çocuğu; 33'nün (%25,38) üç çocuğu; 10'nunun (%7,69) dört çocuğu; dördünün (%3,08) beş çocuğu; yedisinin (%5,38) altı ve üzeri sayıda çocuğu vardır.

Çalışma grubundaki anne-babaların biri (%0,77) köyde; üçü (%2,31) kasabada; 26'sı (%20) ilçede; 100'ü (%76,92) ilde yaşamaktadır. Bu kişilerin 97'si (%74,62) çalışmamakta, 13'ü (%10) memur, altısı (%4,62) işçi, dördü (%3,08) işyeri sahibi, 10'u (%7,69) özel sektör çalışanıdır. Ayrıca araştırmaya katılan ailelerin, 66'sının (%50,76) özel gereksinimli bir çocuk bulunmakta, 64'ünde (%49,23) ailedeki tüm çocuklar NGG göstermektedir.

Tablo 3'te de araştırmaya katılan 130 ailenin özel gereksinimli çocuğu olan 66'sının özel gereksinimli çocuğuna ilişkin demografik özellikler aşağıda detaylandırılmıştır.

Tablo 3. 5-6 yaş grubundaki NGG çocukların özel gereksinimli kardeşlerine ilişkin demografik özellikler

Demografik Özellikler		N	%
Toplam		66	100,0
Cinsiyet	Kız	21	31,82
	Erkek	45	68,18
Yaş	0-5 yaş	19	28,79
	6-12 yaş	41	62,12
	13-18 yaş	4	6,06
	19-30 yaş	2	3,03
Tanı alma nedeni	Hamilelik ve doğumla ilgili problemler	3	4,55
	Genetik hastalıklar	12	18,18
	Bilinmiyor	33	50,00
	Doğum sonrası nedenler	5	7,58
	Diğer	13	19,70
Tanı	Zihin yetersizliği	10	15,15
	OSB	28	42,42
	Gelişimsel gerilik	9	13,64
Ailenin kaçınıcı çocuk olduğu	Yaygın gelişimsel bozukluk	4	6,06
	Diğer tanılar	15	22,73
	Birinci	29	43,94
	İkinci	24	36,36

	Üçüncü	5	7,58
	Dördüncü	5	7,58
	Beş ve üstü	3	4,55
	Anne	47	71,21
Çocuğun bir sorun yaşadığında sıkıntısını paylaştığı aile üyesi	Baba	2	3,03
	Kardeşler	1	1,52
	Paylaş(a)maz	16	24,24
Kendine ait özel odası olma durumu	Var	27	40,91
	Yok	39	59,09
Rehabilitasyon desteği alma durumu	Evet	63	95,45
	Hayır	3	4,55
	Bir	14	21,21
	İki	10	15,15
Rehabilitasyon desteği aldığı süre (yıl)	Üç	12	18,18
	Dört	7	10,61
	Beş	5	7,58
	Altı	18	27,27

Çalışma grubundaki çocukların özel gereksinimli kardeşlerinden 21'i (%31,82) kız, 45'i (%68,18) erkektir. Bu çocukların 19'u (%28,79) 0-5 yaş; 41'i (%62,12) 6-12 yaş; dördü (%6,06) 13-18 yaş; ikisi (%3,03) 19-30 yaş arasındadır.

Tanı alma nedenleri açısından; üç çocuk için (%4,55) hamilelik ve doğumla ilgili problemler, 12 çocuk için (%18,18) genetik hastalıklar, 33 çocuk için (%50) bilinmeyen nedenler, beş çocuk için (%7,58) doğum sonrası nedenler söz konusu iken, 13 çocuk için (%19,70) diğer nedenler olduğu görülmektedir.

Tanılar açısından, 10 çocukta (%15,15) zihin yetersizliği, 28 çocukta (%42,42) OSB, dokuz çocukta (%13,64) gelişimsel gerilik, dört çocukta (%6,06) yaygın gelişimsel bozukluk, 15 çocukta (%22,73) diğer tanıların olması durumu söz konusudur. Çalışma grubundaki çocukların özel gereksinimli kardeşlerinden 29'u (%43,94) birinci çocuk, 24'ü (%36,36) ikinci çocuk, beşi (%7,58) üçüncü çocuk, beşi (%7,58) dördüncü çocuk, üçü (%4,55) ise beşinci ve üstündeki çocuklardır.

Özel gereksinimli kardeşlerin çevresindeki insanlarla bir sorun yaşadığında 47'si (%71,21) sıkıntısını annesiyle, ikisi (%3,03) babasıyla, biri (%1,52) kardeşleriyle paylaşırken, 16'sı (%24,24) ise herhangi bir kişi ile paylaş(a)mamaktadır. 27'sinin (%40,91) kendisine ait odası varken, 39'unun (%59,09) kendisine ait odası yoktur. Çocukların 63'ü (%95,45) rehabilitasyon desteği alırken, sadece üçü (%4,55) almamaktadır.

Rehabilitasyon desteği alanların 14'ü (%21,21) bir yıldır, 10'u (%15,15) iki yıldır, 12'si (%18,18) üç yıldır, 7'si (%10,61) dört yıldır, beşi (%7,58) beş yıldır, 18'i (%27,27) altı yıldır destek almaktadır.

Tablo 4. 5-6 yaş grubundaki NGG çocukların NGG kardeşlerine ilişkin demografik özellikler

Demografik Özellikler		N	%
Toplam		64	100,0
Cinsiyet	Kız	31	48,44
	Erkek	33	51,56
Yaş	0-5 yaş	33	51,56
	6-12 yaş	29	45,31
	13-18 yaş	2	3,13
Ailenin kaçınıcı çocuk olduğu	Birinci	21	32,81
	İkinci	33	51,56
	Üçüncü	6	9,38
	Dördüncü	1	1,56
	Beş ve üstü	3	4,69
Çocuğun bir sorun yaşadığında sıkıntısını paylaştığı aile üyesi	Anne	55	85,94
	Baba	2	3,13
	Kardeşler	1	1,56
Kendine ait özel odası olma durumu	Paylaş(a)maz	6	9,38
	Var	39	60,94
Eğitim durumu	Yok	25	39,06
	Okul öncesi	10	15,63
	Herhangi bir eğitim almıyor	22	34,38
	İlkokul	19	29,69
	Ortaokul	9	14,06
	Lise	3	4,69
	Üniversite	1	1,56

NGG kardeşlerin 31'i (%48,44) kız, 33'ü (%51,56) erkektir. Bunların 33'ü (%51,56) 0-5 yaş; 29'u (%45,31) 6-12 yaş; ikisi (%3,13) 13-18 yaş arasındadır. Söz konusu çocukların 21'i (%32,81) birinci çocuk, 33'ü (%51,56) ikinci çocuk, altısı (%9,38) üçüncü çocuk, biri (%1,56) dördüncü çocuk, üçü (%4,69) beşinci veya daha üstü çocuklu aileden gelmektedir. Çalışma grubundaki çocuklar çevresindeki insanlarla bir sorun yaşadığında sıkıntısını 55'i (%85,94) annesiyle, ikisi (%3,13) babasıyla, biri (%1,56) kardeşleriyle paylaşırken, altısı (%9,38) sıkıntısını paylaş(a)mamaktadır. 39'unun (%60,94) kendine ait özel bir odası varken, 25'inin (%39,06) kendisine özel bir odası yoktur. Bu çocukların 22'si (%34,38) herhangi bir eğitim almazken, 10'u (%15,63) okul öncesi, 19'u (%29,69) ilkokul, dokuzu (%14,06) ortaokul, üçü (%4,69) lise, biri (%1,56) ise üniversitede okumaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada iki veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar Kişisel Bilgi Formu ve Çocuk Ego Sağlamlığı Ölçeği'dir.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu çalışma grubunda yer alan NGG çocuğun anne veya babası tarafından doldurulmuştur. Bu formda çocukların cinsiyeti, yaşı, kaçınıcı kardeş olduğu, sıkıntısını kiminle paylaştığı, kardeşin özel gereksinimli olup olmadığı, özel gereksinimli kardeşin tanısı, tanı alma nedeni ve son olarak da anne ve babanın cinsiyeti, yaşı eğitim ve çalışma durumu gibi demografik bilgiler toplanmıştır.

Çocuk Ego Sağlamlığı Ölçeği: Bu araştırma kapsamında, 5-6 yaş çocuklarının psikolojik dayanıklılıkları, Çocuk Ege Sağlamlığı Ölçeği ile belirlenmiştir. Ölçek, Eisenberg ve meslektaşları tarafından 1996 yılında, Block'un Q-Sort yönteminden uyarlanarak geliştirilmiştir. Ölçeğin anne-baba ve öğretmen formları bulunmaktadır. On iki maddeli ve 9'lu likert türündeki ölçek, tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınan puanlar arttıkça çocukların ego sağlamlık düzeyinin de arttığı, puanlar azaldıkça ego sağlamlık düzeyinin de azaldığı kabul edilmektedir. Önder & Gülay Ogelman (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .74 olarak belirlenmiştir. Bu araştırma kapsamında hesaplanan iç tutarlılık katsayısı, .70'dir. Bu araştırma kapsamında ölçeğin anne-baba formu kullanılmıştır.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmaya yönelik etik kurul izni, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi'nden alınmıştır. Bu araştırmayla ilgili veriler, GOOGLE Form aracılığıyla çevrimiçi ve basılı formlarla yüz yüze görüşmelerle toplanmıştır. Çocuk Ego Sağlamlığı Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu anne-babalar tarafından doldurulmuştur.

Ebeveynler, araştırmanın amacı, içeriği, ölçme araçlarının içeriği, kişisel bilgilerin korunması konularında bilgilendirilmiş, araştırmaya gönüllü katılım ile ilgili onay alınmıştır. Veri toplama süreci yaklaşık dört ay sürmüştür.

2.5. Veri Analizi

Araştırmanın verileri SPSS 21.0 istatistik paket programında analiz edilmiştir. Analizler sonucunda Çocuk Ego Sağlamlığı Ölçeği'nden alınan puanların normal dağıldığı (Skewness= .156; Kurtosis= -.753) belirlenmiştir.

Normal dağılımla ilgili bulgulardan yola çıkarak analizler, Bağımsız Örneklemeler için T testi ile İki Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile gerçekleştirilmiştir.

2.6. Araştırmanın Etiği

Araştırmanın tüm aşamalarında bilimsel disiplinin gerektirdiği etik ilkelere hassasiyetle uyulmuş, elde edilen veriler objektif bir biçimde araştırma raporuna yansıtılmıştır.

Araştırmanın etik kurul izni İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu'ndan 31.12.2021 tarihinde 2021/12 no'lu toplantıdan alınmıştır (Ek-1).

3. Bulgular

Bu başlık altında yapılan analizler sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7’de detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 5. Özel gereksinimli ve NGG kardeşe sahip olma durumuna göre 5-6 yaş NGG çocukların psikolojik dayanıklılıklarına ilişkin t-testi sonuçları

Grup	N	\bar{X}	S	Sh $_{\bar{x}}$	t	p
Özel gereksinimli kardeşe sahip olan 5-6 yaş grubu çocuklar	66	73.03	14.27	1.76	-1,675	.096
Normal gelişim gösteren kardeşe sahip olan 5-6 yaş grubu çocuklar	64	77.04	13.02	1.63		

Tablo 5’e göre özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip olan 5-6 yaş grubundan NGG çocukların psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0,01$).

Tablo 6. Özel gereksinimli ve NGG kardeşe sahip olma ile yaşın, çocukların psikolojik dayanıklılıkları üzerindeki ortak etkisine yönelik iki yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplama	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Özel gereksinimli kardeşi olup olmama	513.163	1	513.163	2.762	.099
Yaş	457.232	1	457.232	2.461	.119
Özel gereksinimli kardeşi olup olmama X Yaş	39.031	1	39.031	.210	.647
Hata	23140.168	126	185.795		
Toplam	755835.000	130			

Tablo 6 incelendiğinde, özel gereksinimli ve NGG kardeşe sahip olma ile yaş değişkenlerinin 5-6 yaş grubundan NGG çocukların psikolojik dayanıklılıkları üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ortak etkisinin bulunmadığı belirlenmiştir ($p>0,01$).

Tablo 7. Özel gereksinimli ve NGG kardeşe sahip olma ile cinsiyetin, çocukların psikolojik dayanıklılıkları üzerindeki ortak etkisine yönelik iki yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplama	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Özel gereksinimli kardeşi olup olmama	524.194	1	524.194	2.797	.097
Cinsiyet	1.114	1	1.114	.006	.939
Özel gereksinimli kardeşi olup olmama X Cinsiyet	299.021	1	299.021	1.596	.209
Hata	23611.154	126	187.390		
Toplam	755835.000	130			

Tablo 7’ye bakıldığında, özel gereksinimli ve NGG kardeşe sahip olma ile cinsiyet değişkenlerinin 5-6 yaş grubundan NGG çocukların psikolojik dayanıklılıkları üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ortak etkisinin bulunmadığı belirlenmiştir ($p>0,01$).

4. Tartışma

Bu başlık altında araştırmanın bulguları tartışılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, çalışma grubunda yer alan özel gereksinimli kardeşi olan ve olmayan 5-6 yaş grubundaki NGG çocukların psikolojik dayanıklılıkları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde bir farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır.

Konu ile ilgili araştırmalar, kardeş ilişkilerinin bireyin gelişimi üzerindeki önemini ve etkilerini ortaya koymaktadır (Reimers, 2017). Kardeş ilişkileri, uzun süreli oluşu, süreklilik göstermesi ve yoğun etkileşimleri barındırabilmesi nedeniyle sosyal yaşamdaki birçok ilişkiden farklılık göstermektedir (Orsmornd & Seltzer, 2007). Bu önemli ilişki türü, bireyin gelişimine kısa ve uzun süreli olarak önemli katkılar sunabilmektedir (Reimers, 2017). Bu bağlamda, çalışmanın bulguları önem taşımaktadır. Şöyle ki, özel gereksinimli ve normal gelişim özelliği gösteren kardeşe sahip olmanın gerek tek başına gerekse yaş ve cinsiyet değişkenleri ile birlikte psikolojik dayanıklılık üzerinde etkisi olmadığı belirlenmiştir. Bu durum, okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik dayanıklılıkları üzerinde farklı değişkenlerin etkisinin olabileceği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim alan yazındaki bazı araştırmalar, psikolojik dayanıklılığı kişilik özellikleri (Mandeleco & Reery, 2000, Shaikh & Kauppi, 2004), kolay ve olumlu mizaç (Masten, 2001), cinsiyete, okul öncesi öğretmeninin kıdemine, sosyal bilgiyi işleme becerileri (Öner & Özbey, 2022) ile ilişkili olabildiğini ifade etmektedir. Balaban ve Dağal (2018), 50-72 aylık çocukların psikolojik dayanıklılığını ele aldığı çalışmasında, kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılığın olmadığını belirlemişlerdir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin önemli bir bölümünün eğitim düzeyinin yüksek olması, çocuk sayısının az olması, NGG çocukların ayrı bir odasının olması ile ailelerin çoğunlukla çekirdek aile yapısına sahip olmasının çocukların gelişimini olumlu yönde destekleyebileceği düşünülebilir. Konu ile ilgili olarak Schwartz (2003), OSB'li kardeşi olan çocukların psikolojik dayanıklılıklarına ilişkin çalışmasında, aile genişledikçe NGG kardeşin benlik saygısının azalabildiğini ortaya koymuştur. Bu araştırmanın sonuçları, Schwartz'ın (2003) araştırmasını destekler niteliktedir. Bir başka ifadeyle eğitim düzeyi yüksek ebeveynler ve çekirdek aile faktörünün NGG çocuğun gelişimine olumlu yönde katkı sağladığı ifade edilebilir. Ayrıca ebeveynlerin olumlu tutumlarının, sıcak ve sevgi dolu yaklaşımlarının, kardeş ilişkilerini olumlu yönde etkileyebildiği ile ilgili araştırma bulguları mevcuttur (Patterson; 2002; Patterson & Garwick, 1994).

Bu araştırmaya katılan özel gereksinimli çocuğu olan ailelere ilişkin dikkat çekilmesi gereken önemi nokta ise aile içi yaşanan stres ve NGG kardeşe yüklenen sorumluluklara ilişkindir. Alanyazındaki çalışmalar, aileye özel gereksinimli bir çocuğun dâhil olmasıyla birlikte aile üyelerinde stresin artabildiğini, kardeşlere de ek sorumluluklar yüklenebildiğini (Benson & Karlof, 2008; Reimers, 2017) ve aile bireylerinin yeni duruma uyum sağlamakta zorlanabildiklerini ifade etmektedir (Giallo & Gabidia-Payne, 2006). Bu bağlamda, araştırmanın sonuçları, belirtilen çalışmalardan farklı olarak, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin NGG çocuklarına kardeşlerine ilişkin ek sorumluluk yüklenmediği şeklinde yorumlanabilir. Araştırma kapsamında ifade edilen olumlu aile değişkenlerinin, özel

gereksinimli kardeşi olan NGG çocukların sürece kolaylıkla uyum sağlamasını desteklemiş olabileceği düşünülebilir.

Son olarak belirtilmesi gereken NGG çocuğun okul öncesi eğitim almasının bu sonuca olabilecek olumlu katkılarıdır. Araştırmalar, bireylerin psikolojik dayanıklılığının okul faktöründen etkilenebildiğini bildirmektedirler (Akar; 2018; Mandleco & Reery, 2000). NGG çocuğun okul öncesi eğitim sürecine dâhil olmasının, olası olumsuz durumlar karşısında stres düzeyini azaltabileceği, psikolojik dayanıklılık düzeyini arttırabileceği düşünülebilir.

5. Sonuç ve Öneriler

Psikolojik dayanıklılık dinamik bir süreç olup, zorlu koşullarda ortaya çıkabilecek önemli bir değişkendir (Padron vd., 1999; Matsen, 2001; Matsen, 2014). Bu çalışmada ebeveyn görüşüne göre olarak özel gereksinimli kardeşi olan ve olmayan 5-6 yaş grubundaki NGG çocukların psikolojik dayanıklılıkları karşılaştırılmıştır. Özel gereksinimli kardeşin olması bireyin gelişimini etkileyebilecek bir unsurdur. Ancak bu çalışmada özel gereksinimli kardeşi olmanın gerek tek başına gerekse yaş ve cinsiyet gibi farklı demografik değişkenlerle birlikte küçük çocukların psikolojik dayanıklılıkları üzerinde etki sahibi olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuçlarla ilgili olarak alan yazındaki örnek olarak sunulan çalışmalar doğrultusunda, çeşitli aile değişkenlerinin (anne-baba eğitim durumu, aile yapısı, çocukların özel odasının olup olmaması) kardeş ilişkilerini ve küçük çocukların psikolojik dayanıklılığını olumlu yönde etkileyebildiği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın sınırlılıklarından biri, 5-6 yaş grubu çocukların psikolojik dayanıklılıklarının anne-baba görüşlerine göre belirlenmiş olmasıdır. Ayrıca katılımcıları genel olarak anneler oluşturmakta olup dolayısıyla annelerin görüşleri ön plana çıkmaktadır. Konu ile ilgili sonraki araştırmalarda sadece babaların görüşlerinin alındığı araştırmalar gerçekleştirilebilir. Psikolojik dayanıklılıkla ilgili öğretmen ve akran görüşü, gözlem gibi farklı bilgi kaynaklarına başvurulabilir. Farklı tanı gruplarında kardeşi olan NGG çocukların psikolojik dayanıklılıkları karşılaştırmalı olarak araştırılabilir. Özel gereksinimli kardeşi olan NGG çocukların psikolojik dayanıklılığına ilişkin gözlem ve görüşmelerin yoğun bir şekilde yapıldığı farklı nitel araştırmalar yürütülebilir. Boylamsal çalışmalar ile kardeş ilişkileri uzun süreli olarak takip edilebilir. Okullarda farklı yaş gruplarındaki NGG çocuklar, psikolojik dayanıklılıkları arttırmaya yönelik çalışmalara, programlara dâhil edilebilir. Daha kalabalık örneklem gruplarıyla çalışmalar yapılabilir. Okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik dayanıklılığını arttırma konusunda ailelere, öğretmenlere ve öğretmen adaylarına yönelik seminerler düzenlenebilir.

6. Kaynakça

- Açar, F. (2018). *Otistik çocuk sahibi annelerde psikolojik dayanıklılık ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi* (Tez No. 541493) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ai, H. & Hu, J. (2016). Psychological resilience moderates the impact of social support on loneliness of "lent-behind" children. *Journal of Health Psychology*, 21(6), 1066-1073. <https://doi.org/10.1177/1359105314544992>.
- Balaban Dağal A. ve Bayındır, D. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarının ego sağlamlık düzeylerinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 132-150. <https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.196720182169>.
- Benson, P. R. & Karlof, K. L. (2008). Child, parent and family predictors of latter adjustment in sibling of children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2(4), 583-600. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2007.12.002>.
- Bildirici, F. (2014). *Özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip ailelerde aile yükü ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki* (Tez No. 363240) [Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bitsika, V., Christopher, F. S. & Mailli, R. (2015). The influence of gender, age, psychological resilience and family interaction factors upon anxiety and depression in on-autism spectrum disorder sibling of children with an autism spectrum disorder. *British Journal of Guidance & Counselling*, 43(2), 216-228. <https://doi.org/10.1080/03069885.2014.950944>.
- Bonanno, G. A. (2005). Resilience in the face of potential trauma. *Current Directions in Psychological Science*, 14(3), 135-138. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00347.x>.
- Bozkurt, E (2019). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların annelerinin çocuklarındaki otizm semptomlarının şiddetine göre psikolojik dayanıklılık ve başa çıkma tutumlarının karşılaştırılması* (Tez No. 602346) [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Demiray, G. (2019). *Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde yaşam kalitesi, umutsuzluk ve yılmazlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Tez No. 597819) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ektaş, E. E. (2017). *Otizm tanısı almış çocukların annelerinin psikolojik dayanıklılık, öz duyarlılık ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 495598) [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Eroğlu, Y., Özcan N. A. ve Peker, A. (2015). Özel gereksinimli çocuğa sahip anneler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin psikolojik sağlamlık, iyilik hali ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 142-150. <https://doi.org/10.19126/suje.31984>.
- Garnezy, N., Masten, A. S. & Tellegen, A. (1984). The study and competence in children: A building block for developmental psychopathology. *Child Development*, 15(1), 97-111. <https://doi.org/10.2307/1129837>.
- Giallo, R. & Gavidia-Payne, S. (2006). Child, parent and family as predictors of adjustment for siblings of children with a disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(12), 937-948. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2006.00928.x>.
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-126. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/200204>.
- Gonzales Herrera, A. I., Perez Jorge, D., & Diaz Fuentez, Y. (2021). Dealing with stress and intervention models in families with children with autism spectrum disorder. *Humanities & Social Sciences Communications*, 8, 1-6. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00988-3>.

- Hassamancıoğlu, U., Akın, A., Yoldaş, C. ve Şahin, S. (2020). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde, aile içi roller ve çocuğu tanıma becerilerinin aile yılmazlığına etkisinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1176-1200. <https://doi.org/10.33417/tsh.714363>.
- İnan Budak, M., Küçük, L. ve Yaprak Civelek, H. (2018). Life experiences of mothers of children with an intellectual disability: A qualitative study. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 11(4), 301-321. <https://doi.org/10.1080/19315864.2018.1518502>.
- Kara, A. (2019). *Zihinsel özel gereksinimi olan çocuk annelerinde psikolojik sağlamlık ve baba katılımı ilişkisi* (Tez No. 575212)[Yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kocakaya, R. (2017). *Engelli üyeye sahip ailelerdeki bireylerin psikolojik dayanıklılığı ile algılanan aile işlevselliği arasındaki ilişki* (Tez No. 575212) [Yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Luthar, S. S. & Cicchetti, D. (2000). The construct of resilience: Implications for interventions and social policies. *Development and Psychopathology*, 12(4),857-885. <https://doi.org/10.1017/S0954579400004156>.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D. & Becker, B. (2001). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>.
- Mancini, A. D. & Bonanno, G. A. (2006). Resilience in the face of potential trauma: clinical practices and illustrations. *Journal of Clinical Psychology in Session*, 62(8), 971-985. <https://doi.org/10.1002/jclp.20283>.
- Mandelco, B. L., & Reery, J. C. (2000). An organizational framework for conceptualizing resilience in children. *Child Adolesce Psychiatr Nursing*, 13(3), 99-112. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2000.tb00086.x>.
- Marquis, S., Hayes, M. & Mcgrail, K. (2019). Factors that may affect the health of sibling of children who have an intellectual/developmental disability. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 16(4), 273-286. <https://doi.org/10.1111/jppi.12309>.
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238.
- Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic-resilience in development*. New York: The Guilford Press.
- Orfus, M. (2005). *Stress appraisal and coping in siblings of children with special needs* [Master's thesis, Canada Concordia University]. <https://spectrum.library.concordia.ca/id/eprint/8618/1/MR16243.pdf>
- Osmornd, G. I., & Seltzer, M. M. (2007). Sibling of individuals with autism spectrum disorders across the life course. *Mental Retardation & Developmental Disabilities Research Reviews*, 13(4), 313-320. doi: 10.1002/mrdd.20171.
- Önder, A., & Gülay-Ogelman, H. (2011). The reliability-validity study for the Ego Resiliency Scale (Teacher-Mother-Father Forms) for children aged between 5 and 6, *International Refereed Academic Social Sciences Journal*, 2(1), 5-21. <https://doi.org/10.1080/03004430.2019.1613650>.
- Öner, Ş., ve Özbey, S. (2022). Okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal bilgiyi işleme becerileri ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Social and Administrative Sciences*, 8(53), 759-770. <http://dx.doi.org/10.29228/J OSHAS.62751>.
- Öz, F. ve Bahadır Yılmaz, E. (2009). Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: Psikolojik sağlamlık. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(3), 82-89. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/88536>.
- Padron, N. Y., Waxman, H. C. & Huang, S. L. (1999). Classroom behavior and learning environment differences between resilient and nonresilient elementary school students. *Journal of Education for Student Placed and Risk*, 4(1), 63-81. https://doi.org/10.1207/s15327671espr0401_5.

- Patterson, J. & Garwick, A. (1994). Levels of family meaning in family stress theory. *Family Process*, 33(3), 287-304. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1994.00287.x>.
- Patterson, J. M. (2002). Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 349-360. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00349.x>.
- Pereira-Silva N. L., Crolman, S. R., Almeida, B. R. & Rooke, M. I. (2017). Sibling relationship and down syndrome: A comparative study. *Psicologia: Cienciae Profissao*, 37(3), 1037-1050. <http://dx.doi.org/10.33208/PC1980-5438v0033n01A01>.
- Platt, C., Roper, S., Mandelco, B. & Freborn, D. (2014). Sibling cooperative and externalizing behaviors in families raising children with disabilities. *Nursing Research*, 63(4), 235-242. doi: 10.1097/NNR.0000000000000046.
- Ramirez, M. E. (2007). Resilience: A concept analysis. *Nursing Forum*, 42(2), 73-82. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6198.2007.00070.x>.
- Reimer, B. H. (2017). *It's different: Perceptions of risk and resilience in older sibling of children with disabilities* (Publication No. 106585027) [Unpublished doctoral thesis, University of Northern Colorado]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
- Schwartz, R. C. (2003). *Resilience in sibling of autistic children* [Doctoral dissertation, California School of Professional Psychology]. https://www.researchgate.net/publication/35948360_Resilency_in_siblings_of_autistic_children
- Shaikh, A. & Kauppi, C. (2010). Deconstructing resilience: Myriad conceptualizations and interpretations. *International Journal of Arts and Sciences*, 3(15), 155-176. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.301.1854&rep=rep1&type=pdf>
- Shiebler, S. O. (2003). *Sibling influences on adolescents with learning problems* (Publication No. 3103498) [Doctoral dissertation, Seattle Pacific University]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
- Tlalpachalt, N. & Lucio, M. (2019). Relación entre el afrontamiento y problema de externalización e internalización en hermanos de niños con autismo. *Revista Cubana de Pediatría*, 91(2), 1-15. http://scielo.sld.cu/scielo.php?pid=S0034-75312019000200007&script=sci_arttext&lng=en

Ek-1. Etik Kurul Kararı

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
ETİK KURULU

ETİK ONAY BELGESİ

Tarih	31.12.2021
Sayı	2021/12
Araştırmanın Niteliği	Bilimsel Makale
Araştırmanın Adı	<i>Normal ve Özel Gereksinimli Kardeşe Sahip Olan 5-6 Yaş Grubu Çocukların Psikolojik Dayanıklılıklarının Karşılaştırılması</i>
Sorumlu Araştırmacının Adı Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Didem GÜVEN
Diğer Araştırmacılar/Danışman Adı Soyadı	Prof. Dr. Hülya Gülay OGELMAN Şeyma BAHAT
Karar	UYGUNDUR

(İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu'nun kararı tavsiye niteliğinde olup, Üniversitemizle ilgili etik ilkelerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacını taşımaktadır.)

Prof. Dr. Nasuh USLU
Başkan

Prof. Dr. Metin TOPRAK
Üye

Prof. Dr. Mustafa ATEŞ
Üye

Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ
Üye

Prof. Dr. Ayşe Nefise BAHÇECİK
Üye

Prof. Dr. Yahya Kemal YOĞURTÇU
Üye

Av. Bilal ŞAMAT
Üye